

بررسی مقایسه‌ای نقش فضای مجازی در توسعه اجتماعی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه های آزاد و سراسری شهر تهران

ندا محمدپور خبازی^۱، محمد سلطانی فر^۲، علی اکبر فرهنگ^۳، سارا محمدپور^۴

چکیده

با توجه به گسترش و تنوع خدمات فضای مجازی و پیشرفت تکنولوژی و استفاده روز افزون کاربران و علاوه بر این اهمیت حرکت در مسیر توسعه اجتماعی در تحقیق حاضر به بررسی نقش استفاده از فضای مجازی در توسعه اجتماعی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه های آزاد و سراسری تهران پرداخته شده است. روش تحقیق پیمایشی است و با استفاده از پرسشنامه پژوهشگر ساخته و بر نمونه‌ای متشکل از ۳۸۴ نفر از دانشجویان دانشگاه های سراسری و آزاد تهران انجام شده است. آلفای کرونباخ پرسشنامه ۰/۸۴ و روایی پرسشنامه به تأیید متخصصان حوزه ارتباطات و جامعه‌شناسی رسیده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون آماری یو-من-ویتنی و آزمون دو جمله‌ای استفاده شده است. نتایج حاکی از این است که استفاده از فضای مجازی بر توسعه اجتماعی از دید دانشجویان دانشگاه‌های آزاد و سراسری تهران نقش دارد. یافته‌ها بیانگر این است که استفاده از فضای مجازی در توسعه ارتباطات اجتماعی، امکانات رفاهی برای زندگی بهتر مردم جامعه، امکان دستیابی به شرایط زندگی مناسب تر و ایجاد شرایط مطلوب و بهبود در وضعیت اجتماعی افراد و همچنین بر فرصت های لازم برای دستیابی توده محروم به سهم خود از منابع ملی و مشارکت مردمی نقش دارد.

واژگان کلیدی: فضای مجازی، توسعه اجتماعی، رفاه اجتماعی، مشارکت اجتماعی.

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۰۵/۰۸

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۸/۰۹/۲۷

^۱ دانشجوی دکتری علوم ارتباطات اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

^۲ دانشیار علوم ارتباطات اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول) (Email: msoltanifar@gmail.com)

^۳ استاد مدیریت رسانه، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

^۴ استادیار علوم ارتباطات اجتماعی، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

مقدمه

امروزه فضاهای مجازی که حاصل تکنولوژی شبکه جهانی اینترنت است، به خودی خود از ویژگی های جذاب و مهمی برخوردار است که مهمترین آنها شاید عبور کاربران از سدهای محکم زمان و مکان و شکسته شدن مرزهای جغرافیایی باشد. به این دو قابلیت مهم می توان امکانات گسترده فضای مجازی در توسعه و بسط روابط سیاسی، آموزش و ارتباطات فردی را در کنار سرعت بالا افزود. در سطحی دیگر، فضاهای مجازی به عنوان پل ارتباطی برای تاثیر گذاری بر افکار عمومی شده است. (الکساندر، ۲۰۰۸: ۳۸)

فضای مجازی که با سه مفهوم اساسی مجازی شدن، مجازی گرایی، و مجاز بودگی مدنیت جدیدی را منعکس می کند، از هم متمایز می شود. مجموعه این سه مفهوم در بستر زمان و مکان مجازی و در تعامل با آن شکل می گیرد و فضای جدید را معنا می بخشد که می توان از آن تعبیر به مدنیت مجازی نمود. مجازی شدن و یا مجازی سازی که مربوط به روند های جدید زندگی در فضای مجازی است در قالب صنعت واقعیت مجازی ظهور می یابد که هم امکان رویت واقعیت ها را به صورت مجازی در محیط های مجازی فراهم می سازد (ویلسون و دیکروز، ۲۰۰۵) و هم امکان تبدیل فرآیندهای واقعی و فیزیکی به واقعیت های مجازی (جونز، ۲۰۰۶) را فراهم می آورد. (عاملی و همکاران، ۱۳۸۵). در این روند های مجازی است که روند های جدید کار و زندگی مجازی و همچنین ارائه خدمات مجازی فراهم می شود. فضای سایبر یا مجازی ترکیبی از دو مفهوم مجزا است که در کنار هم مفهوم واحدی را خلق کرده اند. کاربرد دیگر واژه سایبر در ارتباط با مفهوم دیگری تحت عنوان ارگانیزم سایبر یا سایبرارگ است. این واژه دلالت بر امتزاج ماشین و ارگانیزم انسانی و حاصل پیوند بین طبیعت، جامعه و تکنولوژی است. (وینر، ۲۰۱۴: ۵۹)

مفهوم دوم به کار رفته در واژه فضای مجازی، مفهوم فضا است. معمولاً مفهوم فضا در مقایسه با مفهوم مکان توصیف و تعریف می شود و بدون شک نخستین وجه تمایزی که در جریان مقایسه مکان و فضا برجسته است، سطح انتزاع این دو مفهوم است. فضا در مقایسه با مکان مفهومی بسیار انتزاعی و به سختی قابل تصور بوده به طوریکه درک این مفهوم بدون واسطه درک مکان برای ما موجودات فیزیکی غیر ممکن است. در حقیقت فضا دال بر همه جا و مکان دلالت بر جایی معین است و از همین رو است که تصور همه جایی بسیار دشوارتر از جایی خاص است. مکان دارای محتوا است ولی فضا نوعی خلاء است، مکان دارای دو بعد است در حالیکه فضا مفهومی سه بعدی است. مکان مفهومی مرزپذیر و قابل محدود شدن اما فضا مفهومی مرکز و تا حدودی نامتناهی است. مکان همواره به تثبیت و تصلب گرایش دارد ولی فضا به سیالیت و رها شدگی. مزید بر آن، فرا مکانی و فرا زمانی بودن، تعامل و اشتراک گذاری، دسترسی آزاد به اطلاعات و امکان تمرکز زدایی از ویژگی های متمایز فضای مجازی هستند. تمام خصوصیات ذکر شده را می توان ویژگی فضای مجازی، جزء لاینفک آن و ناشی از فضا بودگی آن دانست. در حقیقت درک مفهوم فضای مجازی بدون درک مفهوم فضا و اهمیت آن در جهان امروزی معنا است. در حقیقت فضای مجازی مانند هر فضایی دارای موقعیت جغرافیایی، فیزیکی یا محدوده سرزمینی خاص نیست ولی با این وجود نوعی واقعیت برجسته در جهان معاصر است. (وینر، ۲۰۱۴: ۶۲)

از دیگر سو توسعه اجتماعی به وضعیتی اشاره دارد که در فرآیند آن زمینه برای گذار از جامعه سنتی به صنعتی از طریق تقسیم کار، سرمایه اجتماعی، هویت انسانی، عقلانیت ارتباطی فراهم می شود. برخی توسعه اجتماعی را جریانی چند بعدی می دانند که تجدید سازمان و جهت گیری متفاوت کل نظام اقتصادی - اجتماعی را به همراه دارد. ازین رو توسعه به طور همزمان شامل چند امر هماهنگ می گردد: بهبود میزان تولید و درآمد، دگرگونی اساسی در ساختهای اجتماعی و اداری، تغییر دیدگاههای مردم و تغییر مناسب آداب و رسوم. در توسعه اجتماعی، دگرگونی و تغییر جامعه در کلیت آن مورد نظر است. توسعه اجتماعی زمانی صورت می پذیرد که نهادهای مناسب و آگاهی بخش در جامعه یعنی نهاد هایی چون: گسترش آموزش و پرورش، همگانی شدن آموزش و پرورش، وجود مراکز آموزش فنی - حرفه ای، تلقی آموزش به عنوان شالوده حیاتی جامعه، پرورش روحیه آزادگی و آزادی خواهی، توجه روزافزون بر قوام خانواده، رعایت بهداشت فردی، خانوادگی و عمومی، ایجاد فضای مناسب برای زنان و مردان برای شرکت در

فعالیت های اجتماعی - اقتصادی، امنیت اجتماعی گسترده، قداست کار و وجود وجدان کاری در بین مردم، حضور نظم و انضباط کاری در زندگی تحقق یابند. (از کیا، ۱۳۸۲: ۳۲)

از آنجا که فضا های مجازی در کشور دارای اهمیتی فزاینده است و از سوی دیگر شبکه های اجتماعی مجازی روز به روز پرتعداد تر و پرکارتر می شوند، در مقاله ی حاضر به نقش فضای مجازی بر توسعه اجتماعی از دیدگاه دانشجویان آزاد و سراسری شهر تهران پرداخته می شود.

اهداف تحقیق

هدف کلی

- بررسی نقش فضای مجازی در توسعه اجتماعی از دیدگاه دانشجویان آزاد و سراسری شهر تهران.
- بررسی مقایسه ای نقش فضای مجازی در توسعه اجتماعی بین دانشجویان دانشگاه های سراسری و آزاد شهر تهران

اهداف فرعی

۱. بررسی نقش فضای مجازی بر توسعه ارتباطات اجتماعی از دیدگاه دانشجویان آزاد و سراسری شهر تهران.
۲. بررسی نقش فضای مجازی بر امکانات رفاهی برای زندگی بهتر مردم جامعه از دیدگاه دانشجویان آزاد و سراسری شهر تهران.
۳. بررسی نقش فضای مجازی بر امکان دستیابی به شرایط زندگی مناسب تر و تجربیات زندگی شخصی بهتر از دیدگاه دانشجویان آزاد و سراسری شهر تهران.
۴. بررسی نقش فضای مجازی بر ایجاد شرایط مطلوب و بهینه و بهبود در وضعیت اجتماعی افراد از دیدگاه دانشجویان آزاد و سراسری شهر تهران.
۵. بررسی نقش فضای مجازی بر فرصت های لازم را برای دستیابی توده محروم به سهم خود از منابع ملی از دیدگاه دانشجویان آزاد و سراسری شهر تهران.
۶. بررسی نقش فضای مجازی بر مشارکت مردمی عام گرا از دیدگاه دانشجویان آزاد و سراسری شهر تهران.

پیشینه تحقیق

- حکیمی، رویا (۱۳۸۹) پژوهشی با عنوان " بررسی نقش شبکه های اجتماعی بر هویت " انجام داده است. این پژوهش به مطالعه تاثیر شبکه های اجتماعی به ویژه فیس بوک بر فرهنگ و هویت کردی می پردازد و این نکته را بررسی می کند که فیس بوک چگونه باعث حس هویتی مشترک در میان کرد ها می شود. نظریه مورد استفاده، نظریه جهانی محلی شدن رابرتسون است که با گسترش فضای مجازی و شکل گیری شبکه های اجتماعی بیش از پیش رواج پیدا کرده است. هدف از قرار دادن هویت کردی در پیوند با جهانی شدن این است که نشان داده شود هویت کردی در عصر جهانی شدن، هویت جهانی محلی است و بیش از گذشته مورد توجه قرار گرفته است.
- دوران، بهزاد (۱۳۸۹) پژوهشی را تحت عنوان " بررسی تاثیر فضای سایبرنتیک بر ارتقای سطح زندگی " به نگارش در آورده است. نتایج این پژوهش نشان داد که فناوری های نوین ارتباطی و اطلاعاتی با فراهم آوردن امکان پیدایش جامعه شبکه ای که افراد و جوامع را در قالب های تازه، هویت بخشیده، موجب ارتقای کیفیت زندگی شده است. همچنین نتایج در این پژوهش نشان داده اند که تعامل و ارتباط میان انسان ها در فضا های مجازی، نگرش آنان را نسبت به خود، دیگران و جهان تغییر داده است. آثار رسانه های نوین ارتباطی، سلسله مراتب مرز های گروهی را نزد افراد دگرگون می سازند و به این ترتیب، هویت های آنان را دستخوش تغییر می کنند.
- پونتام (۱۹۹۵) پژوهشی را تحت عنوان " تاثیر فضای های سایبری بر فرآیند اجتماعی شدن و بسیج سیاسی " به نگارش در آورده است. یافته ها و نتایج این پژوهش نشان داد که فضا های سایبری در فرآیند اجتماعی شدن و بسیج سیاسی شهروندان

نقش دارد. فضا های سایبری این امکان را به وجود می آورد که شهروندان به تماشاگران ساده زندگی سیاسی تبدیل نشوند.

- پاتریک، یوکو (۲۰۰۵) پژوهشی را تحت عنوان "تاثیر فناوری ارتباطات و اطلاعات بر توسعه سیاسی و اجتماعی" را به نگارش در آورده است. این پژوهش که به روش کیفی انجام گرفته و از جمله نتایج مهم آن این است که بین اینترنت، فناوری اطلاعات و ارتباطات با توسعه سیاسی و اجتماعی ارتباط وجود دارد و اینترنت یکی از عوامل و منابع رو به گسترش و همچنین تاثیر گذار بر توسعه سیاسی و اجتماعی جوامع است.
- اتاوی، مارینا (۲۰۱۲) پژوهشی را تحت عنوان " بررسی نقش و تاثیر فیس بوک بر توسعه اجتماعی از دیدگاه متخصصان رسانه" را به نگارش در آورده است. این پژوهش به روش اسنادی و کتابخانه ای انجام شده است. در این پژوهش اشاره شده است که فیس بوک موجب ارتقای آگاهی کاربران نسبت به باور های موجود در اجتماع می شود. مزید بر آن نتایج این پژوهش نشان داده اند که افرادی که در جامعه ارتباطی زندگی می کنند، از مزایایی کامیونیتی یا جماعت هم بر خوردار می شود. جایی که روابط چهره به چهره و همدلانه عاطفی در کنار روابط اقناعی قرار می گیرد.
- میلر (۱۹۹۵) پژوهشی را تحت عنوان " تاثیر ارتباطات الکترونیکی بر بهبود در وضعیت اجتماعی" را به نگارش در آورده است. یافته های میلر در این پژوهش نشان داد که: ارتباطات الکترونیکی دامنه جدیدی از چارچوب های تعامل را با آداب و رسومی مخصوص وضع می کند که اگر چه آشکارا از تعاملات دنیای واقعی با حضور فیزیکی فقیرترند، فرصت ها و چالش های جدیدی را در راه ارائه و نمایاندن خود در دنیای کنونی فراهم می کنند. طبق نتایج دیگر میلر در این پژوهش، افراد در فضای مجازی، فرصت ارائه خود مطلوب و ایده ال خویشان را تا حدودی در اختیار دارند، خود هایی که می توانند پشت صحنه فرد در دنیای واقعی یا ترکیبی از پشت صحنه و جلوی صحنه وی باشند. فضای مجازی در این معنا هم می تواند در حکم جلوی صحنه خود و دیگران و هم در حکم پشت صحنه آنان باشد.

چارچوب نظری

فضای مجازی

فناوری های ارتباطی با دستکاری در زمان و فضا دنیایی پدید آورده که بسیار کوچک و فشرده است. این دنیا دیجیتال و مجازی است و در ابزارهای با ابعاد چند سانتیمتر مانند گوشی تلفن همراه و یا با ابعاد بزرگتر مانند نمایشگر ها یا تلویزیون های دیجیتال جای می گیرد. پیشرفت سرسام آور و خیره کننده در عرصه ارتباطات و ویژگی دیگر در جهان معاصر را تعیین می کند که همان اطلاعات محوری است. آنچه در شبکه های بسیار گسترده ارتباطی جریان دارد حجم بسیار عظیمی از اطلاعات است که لحظه به لحظه بر شمار آن افزوده می شود. همین حجم عظیم تولید، توزیع و مصرف اطلاعات جهان معاصر را به جهان اطلاعات محور تبدیل کرده است. (نجفقلی نژاد و همکاران، ۱۳۹۰ به نقل از گل محمدی، ۱۳۸۶)

از نگاه دیوید بل (۲۰۰۱) فضای مجازی فقط مجموعه ای از سخت افزار نیست بلکه مجموعه ای از تعاریف نمادین است که شبکه ای از عقاید و باورها را در قالب داد و ستد رد و بدل می کند. فضای مجازی در واقع نامی است که تعداد زیادی از کاربردهای امروز فناوری های جدید ارتباطی را در بر می گیرد. این نام نخستین بار به وسیله ویلیام گیسون در رمان نورومانسر (۱۹۸۴) ابداع شد. همان طور که کاترین هابلس (۱۹۹۶) نشان می دهد دیدگاه گیسون خود به خود به وجود نیامده بود و دگرگونی های مبتنی بر فناوری انجام شده در دهه های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ نقش زیادی در ظهور این اصطلاح داشت. فلیشی (۲۰۰۲) نشان می دهد که ظهور فضای مجازی در واقع درست بعد از پایان جنگ جهانی دوم و به راه افتادن موج فناوری های جدید کامپیوتری در فرم اولیه آن اتفاق افتاد. علیرضا دهقان (۱۳۸۴) معتقد است فضای مجازی یک شبکه گسترده جهانی است که شبکه های مختلف رایانه ای در اندازه های متعدد و حتی رایانه های شخصی را با استفاده از سخت افزارها و نرم افزارهای گوناگون و با قراردادهای ارتباطی به یکدیگر وصل

می‌کند. فناوری‌های ارتباط راه دور اساس فضای مجازی را تشکیل می‌دهند هر چند برخی از این فناوری‌ها مانند تلگراف و تلفن در اوایل قرن نوزدهم اختراع شده بودند اما همگی و ارزان شدن این فناوری‌ها و بالا رفتن توان فنی آنها که شرط اصلی ظهور فضای مجازی است در چند سال اخیر اتفاق افتاده است. (نصیری و همکاران، ۱۳۹۷)

بسیاری معتقدند که به زودی موج چهارم آغاز می‌شود و انسان وارد عصر مجازی یا همان دنیای سه بعدی خواهد شد. عصر مجازی نهایت توسعه‌ی اصول و کاربردهای فناوری اطلاعات در فضای سه بعدی است که به انسان فرصت می‌دهد تا بدون حضور فیزیکی و به صورت مجازی بسیاری از امور زندگی خود را در هر نقطه دلخواه و مورد نظر انجام دهد. (نجفقلی نژاد و همکاران، ۱۳۹۰)

تیپ‌شناسی سازه‌ها و ساخت‌های مجازی

به اعتقاد عاملی و همکاران (۱۳۸۵) در فضای مجازی با شش ساخته متفاوت مواجه هستیم که دقیقاً مانند فضاها و بناها در جهان فیزیکی از خصوصیات و ظرفیت‌های متفاوتی برخوردار هستند. این فضاها عبارتند از فضای وب سایت‌ها، فضای وبلاگ‌ها و فضاها شبکه‌ای و گروه‌های خبری، فضای ایمیل، موتورهای جستجو یا ربات‌های جستجوگر، فضای گفتگو کنفرانس و پیام‌های همزمان و... "طاهری (۱۳۹۵) دسته‌بندی خدمات فضای مجازی را در قالب زیر مطرح می‌کند: خدمات پایه مانند موتورهای جستجو و غیره؛ خدمات مبتنی بر انتشار اطلاعات شامل وبگاه‌های خبری و اطلاع‌رسانی و پایگاه‌های تخصصی در موضوع‌های مختلف علمی، فرهنگی مذهبی و اقتصادی؛ انتقال پیام مانند رایانامه، ایمیل؛ پیام‌رسان‌های فوری برقرارکننده‌های تماس‌های صوتی و تصویری؛ اشتراک‌گذاری مانند سرویس‌های میزبانی فایل، متن، صوت، عکس و ویدئو؛ آموزش و تحصیل شامل دانشگاه‌های آنلاین و وب سایت‌های درس‌محور؛ خدمات شهروندی بین مردم و حاکمیت اعم از دولت الکترونیک، امور قضایی، ثبت درخواست‌ها، مجوزها و غیره؛ کسب و کار شامل تجارت الکترونیک اعم از خرید و فروش کالا، تراکتهای مالی، مبادله بورس و اوراق بهادار؛ شبکه‌های اجتماعی و پیام‌رسان شبکه‌های اجتماعی رایانه محور شبکه‌های اجتماعی موبایل محور؛ تفریح و سرگرمی شامل انواع بازی‌های رایانه‌ای گیم‌ها و ورزش‌های فکری و غیره (طاهری، ۱۳۹۵)

رویکرد نظری به توسعه اجتماعی

توسعه اجتماعی^۱ از مفاهیمی است که با چگونگی و شیوه زندگی افراد یک جامعه پیوندی تنگاتنگ دارد و در ابعاد عینی بیشتر ناظر بر بالا بردن سطح زندگی عمومی از طریق ایجاد شرایط مطلوب و بهینه در زمینه‌هایی فقر زدایی، تغذیه، بهداشت، مسکن، اشتغال، آموزش و چگونگی گذران اوقات فراغت می‌باشد. بر این مبناست که گفته شده منظور از توسعه اجتماعی اشکال متفاوت کنش متقابل است که در یک جامعه خاص همراه با توسعه تمدن رخ می‌دهد. توسعه اجتماعی و توسعه فرهنگی جنبه‌های مکمل و پیوسته یک پدیده‌اند و هر دو نوع الزاماً به ایجاد وجوه تمایز فراینده جامعه منجر می‌شوند. (توسلی، ۱۳۷۲: ۴۳۸) پس توسعه اجتماعی در پی ایجاد بهبود در وضعیت اجتماعی افراد یک جامعه است که برای تحقق چنین بهبودی در پی تغییر در الگوهای دست و پاگیر و زاید رفتاری، شناختن و روی آوردن به یک نگرش، آرمان و اعتقاد مطلوب تری است که بتواند پاسخگوی مشکلات اجتماعی باشد. ملاحظه می‌شود که توسعه اجتماعی در قیاس با مفاهیمی چون توسعه اقتصادی و رشد اقتصادی حوزه وسیع تری را در بر می‌گیرد. در دوره جدید مباحث مربوط به جامعه مدنی، دموکراسی اجتماعی، عدالت اجتماعی، رفاه اجتماعی و سرمایه اجتماعی موضوعات محوری توسعه اجتماعی را تشکیل می‌دهند. (ازکیا، ۱۳۸۸) در واقع توسعه اجتماعی به اعمال مجموعه سیاست‌هایی اطلاق می‌شود که موجب بهبود کیفیت سطح زندگی عموم مردم در یک جامعه می‌شود. به عبارت دیگر فرایند جهت‌گیری سیاست‌گذاری و ایجاد هماهنگی در برنامه‌هایی است که موجبات بهزیستی انسان را فراهم می‌آورد. بخش‌هایی نظیر آموزش و پرورش، بهداشت، تامین اجتماعی، مسکن، اشتغال، امنیت، دسترسی به اطلاعات و ارتباطات در زمره زمینه‌های مورد توجه توسعه اجتماعی هستند. (شیرزادی، ۱۳۹۷) در سطحی دیگر، توسعه اجتماعی را می‌توان نوعی فرایند مشارکت مردمی عام‌گرا دانست که در جهت

^۱ - Social Development

به حداکثر رساندن انرژی به منظور پاسخگویی به نیازهای جسمانی، روانی و اجتماعی مردم با هدف دستیابی به رفاه و عدالت اجتماعی سازماندهی می شود. شرط لازم توسعه وجود مازاد انرژی در جامعه، طرح ایده ها و شیوه های نو توسط مبتکران، وجود اشتیاق جمعی به منظور رفتن به سطح بالاتر و سازماندهی است. (پیت، ۱۳۸۹: ۵۶) توسعه اجتماعی در منابع موجود با تعاریف و تعبیر متفاوتی به کار رفته است که معرف رویکرد هایی متفاوت همچون رهیافت های عام و خاص و همچنین تقسیم بندی ایدئولوژیک توسعه اجتماعی بر اساس دیدگاه های رفاه گرا و مارکسیستی است. برای مثال نظریه پردازان رفاه گرا به اصل کلی توسعه اجتماعی در حرکت به سوی کیفیت بیشتر زندگی اعتقادی راسخ دارند. تلاش و مساهمت فکری نظریه پردازانی چون: وارنر^۱، ماکس وبر^۲، میلز و گرت^۳، دونگ کیم^۴ منجر به نظریاتی در باب توسعه اجتماعی در ادبیات مربوط به توسعه شد.

وارنر معتقد است که توسعه اجتماعی عبارت است از امکانات رفاهی برای زندگی بهتر مردم جامعه. (پیت، ۱۳۸۹: ۶۳) ماکس وبر ضمن تبیین ارتباط میان توسعه اجتماعی با شانس زندگی بر این نظر پافشاری می کند که شانس زندگی عبارت است از امکان دستیابی به شرایط زندگی مناسب تر و تجربیات زندگی شخصی بهتر. (همان: ۶۵). میلز و گرت گستره زیادی برای مفهوم شناس زندگی قائل شده اند که شامل هر چیزی است که امکانات زندگی از یک سالگی تا شانس دیدن هنر های زیبا، تندرستی و رشد را فراهم می کند. (همان: ۶۶)

دونگ کیم توسعه اجتماعی را درجه ای از ساختار اجتماعی می داند که به اکثریت مردم محروم جامعه نه تنها اجازه تقاضا برای برخورداری از منابع ملی را می دهد بلکه در جهت رسیدن به آن هدف، آنها را یاری می کند. از نظر او اگر تغییر ساختاری جامعه در مسیری باشد که فرصت های لازم را برای دستیابی توده محروم به سهم خود از منابع ملی در اختیار آنها قرار دهد، این مسیر در اصل همان فرآیند توسعه است. در واقع فرایند توسعه اجتماعی از دیدگاه این رهیافت، فرآیندی است عاری از استعمار و استثمار خارجی در جامعه و محیطی که فرد در آن زندگی می کند. (پیت، ۱۳۸۹: ۶۸)

می توان گفت هدف اصلی توسعه اجتماعی، ارتقای سطح زندگی افراد و کیفیت زندگی مردم است؛ به عبارت دیگر هدف اولیه برنامه های توسعه بایستی تامین سریع احتیاجات اولیه و نیازهای اساسی مردم جامعه باشد تا بتوانند با تداوم بخشیدن به زندگی بهتر و پیشرفته تر، گام های مثبتی در توسعه همه جانبه بردارند. بر این اساس عمدتاً شاخص های ارزیابی توسعه اجتماعی عبارتند از: بهداشت و درمان، مسکن، آموزش، اشتغال، رشد جمعیت، توزیع درآمد و تامین اجتماعی (آقامیرزایی و همکاران، ۱۳۹۷ به نقل از موسایی) با توجه به نظریه های مطرح شده در تحقیق حاضر مولفه های توسعه اجتماعی عبارتند از: توسعه ارتباطات اجتماعی، امکانات رفاهی برای زندگی بهتر مردم جامعه، امکان دستیابی به شرایط زندگی مناسب تر و تجربیات زندگی شخصی بهتر، ایجاد شرایط مطلوب و بهینه و بهبود در وضعیت اجتماعی افراد، فرصت های لازم را برای دستیابی توده محروم به سهم خود از منابع ملی، مشارکت مردمی عام گرا.

فرضیه های اصلی

۱. استفاده از فضای مجازی از دیدگاه دانشجویان آزاد اسلامی و سراسری شهر تهران بر توسعه اجتماعی نقش دارد.
۲. تاثیر فضای مجازی بر توسعه اجتماعی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی و سراسری شهر تهران متفاوت است.

فرضیه های فرعی

۱. استفاده از فضای مجازی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی و سراسری شهر تهران بر توسعه ارتباطات اجتماعی نقش دارد.

1 - Warner

2 - Weber

3 - Mills and Gareth

4 - Dong Kim

بررسی مقایسه ای نقش فضای مجازی در توسعه اجتماعی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه های آزاد و سراسری شهر تهران / ۷۹

۲. استفاده از فضای مجازی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی و سراسری شهر تهران بر امکانات رفاهی برای زندگی بهتر مردم جامعه نقش دارد.
۳. استفاده از فضای مجازی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی و سراسری شهر تهران بر امکان دستیابی به شرایط زندگی مناسب تر و تجربیات زندگی شخصی بهتر نقش دارد.
۴. استفاده از فضای مجازی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی و سراسری شهر تهران بر ایجاد شرایط مطلوب و بهینه و بهبود در وضعیت اجتماعی افراد نقش دارد.
۵. استفاده از فضای مجازی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی و سراسری شهر تهران بر فرصت های لازم برای دستیابی توده محروم به سهم خود از منابع ملی نقش دارد.
۶. فضای مجازی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی و سراسری شهر تهران بر مشارکت مردمی عام گرا نقش دارد.

روش شناسی

روش تحقیق حاضر پیمایشی است. جامعه آماری این پژوهش دانشجویان دانشگاه های آزاد و سراسری شهر تهران بوده است که با توجه به در دسترس بودن دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی (واحد علوم و تحقیقات، واحد تهران مرکزی و واحد تهران غرب) و دانشگاه های سراسری شهر تهران (دانشگاه تهران، دانشگاه شهید بهشتی و دانشگاه امیرکبیر) انتخاب شدند که تعداد آنها ۱۹۲۰۷۱ نفر دانشجوی مرد و زن بوده است.

روش اصلی نمونه گیری در این پژوهش، روش نمونه گیری طبقه ای با حجم متناسب بر اساس فرمول کوکران انتخاب شده است، بالغ بر ۳۸۴ نفر به عنوان نمونه متشکل از دانشگاه آزاد (۲۱۰ نفر) و دانشگاه سراسری (۱۷۴) نفر بر اساس فرمول به روش طبقه ای انتخاب شده اند.

$$n = \frac{\frac{(1/96)^2 \times 0.5 \times 0.5}{(0.05)^2}}{1 + \frac{1}{192071} \left[\left(\frac{(1/96)^2 \times 0.5 \times 0.5}{(0.05)^2} \right) \right]} = \frac{384/16}{1/0.0199} = 383/397 \approx 384$$

حجم نمونه	حجم جامعه	نمونه
$n_1 = \frac{N_1}{\sum_{i=1}^n N_i} \times n = 210$	۱۰۵۰۰۰	نمونه متشکل از دانشگاه آزاد اسلامی
$n_2 = \frac{N_2}{\sum_{i=1}^n N_i} \times n = 174$	۸۷۰۷۱	نمونه متشکل از دانشگاه سراسری

حجم نمونه متناسب با حجم	حجم	حجم نمونه	نمونه
۷۵	۴۰۰۰۰	واحد علوم و تحقیقات	نمونه متشکل از دانشگاه آزاد اسلامی
۸۷	۵۰۰۰۰	واحد تهران مرکزی	
۴۸	۱۵۰۰۰	واحد تهران غرب	
۲۱۰		کل	
۱۰۷	۵۳۴۸۸	دانشگاه تهران	نمونه متشکل از دانشگاه سراسری

۳۹	۱۹۱۵۳	دانشگاه شهید بهشتی
۲۸	۱۴۴۳۰	دانشگاه امیرکبیر
۱۷۴		کل
۳۸۴		حجم کل نمونه

جهت جمع آوری اطلاعات از پرسشنامه ای محقق ساخته استفاده شده است. مولفه های این پرسشنامه شامل شاخص های توسعه اجتماعی است که روایی آن به تایید متخصصان علوم سیاسی و ارتباطات و رسانه رسیده است. پایایی پرسشنامه با آلفای کرونباخ ۰/۸۴۳ مورد تایید قرار گرفته است.

یافته ها

۵۳٪ درصد افراد نمونه زن و ۴۷٪ درصد افراد نمونه مرد بودند. جدول زیر تفکیک نمونه آماری را بر حسب جنسیت نشان می دهد که بیانگر این است که دانشجویان زن نسبت به دانشجویان مرد دارای فراوانی بیشتری هستند.

جدول (۱): توزیع فراوانی افراد نمونه بر حسب نوع دانشگاه

نوع دانشگاه	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی
دانشگاه آزاد اسلامی	۷۵	۲۱۰	۵۴/۷٪
	۸۷		
	۴۸		
دانشگاه سراسری	۱۰۷	۱۷۴	۱۰۰/۰
	۳۹		
	۲۸		
جمع کل	۳۸۴	۱۰۰/۰	

۵۴/۷ درصد افراد نمونه مربوط به دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی و ۴۵/۳ درصد افراد از دانشجویان دانشگاه سراسری هستند بودند.

شاخص های توصیفی متغیر های پژوهش

داده های توصیفی مربوط به متغیر های پژوهش در جدول شماره ۲ نشان داده شده است. دامنه امتیازات سؤالات پرسشنامه از ۱ (خیلی کم) تا ۵ (خیلی زیاد) می باشد. اطلاعات این جدول به ترتیب از سمت راست، تعداد نمونه آماری، کمترین امتیاز بدست آمده از هر متغیر، بیشترین امتیاز بدست آمده از هر متغیر، میانگین امتیازات و انحراف معیار امتیازات هر متغیر آن گونه که اعضای نمونه آماری پاسخ داده اند می باشد.

جدول (۲): شاخص های توصیفی مربوط به متغیر های پژوهش

متغیر ها	ماکزیمم	مینیمم	میانگین	انحراف معیار
توسعه ارتباطات اجتماعی	۵	۱	۳/۷۲۲۵	۱/۱۹۱۰۸
امکانات رفاهی برای زندگی بهتر مردم جامعه	۵	۱	۳/۳۶۵۴	۱/۱۶۴۶۸
امکان دستیابی به شرایط زندگی مناسب تر و تجربیات زندگی شخصی بهتر	۵	۱	۳/۵۸۵۲	۰/۹۷۳۹۹
ایجاد شرایط مطلوب و بهینه و بهبود در وضعیت اجتماعی افراد	۵	۱	۳/۹۲۰۳	۱/۳۹۰۲۹
فرصت های لازم را برای دستیابی توده محروم به سهم خود از منابع ملی	۵	۱	۳/۳۵۹۹	۱/۲۴۶۳۲
مشارکت مردمی عام گرا	۵	۱	۳/۴۱۷۶	۱/۲۸۴۰۷

جدول (۳): نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرنوف متغیرهای پژوهش

نتیجه گیری	سطح معنی داری	آماره Z	متغیرها
رد ۰ (توزیع داده ها نرمال نمی باشد)	۰/۰۰۰	۵/۷۴۱	توسعه ارتباطات اجتماعی
رد ۰ (توزیع داده ها نرمال نمی باشد)	۰/۰۰۰	۵/۶۸۱	امکانات رفاهی برای زندگی بهتر مردم جامعه
رد ۰ (توزیع داده ها نرمال نمی باشد)	۰/۰۰۰	۶/۱۸۶	امکان دستیابی به شرایط زندگی مناسب تر و تجربیات زندگی شخصی بهتر
رد ۰ (توزیع داده ها نرمال نمی باشد)	۰/۰۰۰	۷/۴۷۷	ایجاد شرایط مطلوب و بهینه و بهبود در وضعیت اجتماعی افراد
رد ۰ (توزیع داده ها نرمال نمی باشد)	۰/۰۰۰	۵/۳۱۶	فرصت های لازم را برای دستیابی توده محروم به سهم خود از منابع ملی
رد ۰ (توزیع داده ها نرمال نمی باشد)	۰/۰۰۰	۵/۳۲۹	مشارکت مردمی عام گرا

همانطور که در جدول فوق مشاهده می گردد، سطح معنی داری متغیرهای تحقیق از ۰/۰۵ کوچکتر می باشد، بنابراین این متغیر از توزیع غیرنرمال برخوردار می باشد. با توجه به اینکه متغیرهای تحقیق از توزیع غیرنرمال برخوردار است، جهت تجزیه و تحلیل داده ها می توان از آزمون ناپارامتریک میانگین توزیع دو جمله ای استفاده نمود.

آزمون فرضیه اصلی

استفاده از فضای مجازی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی و سراسری شهر تهران بر توسعه اجتماعی نقش دارد.

جدول (۴): نتایج آزمون دو جمله ای (آزمون نسبت) فرضیه اصلی دوم

متغیر	گروه	بازه	تعداد	نسبت مشاهدات	نسبت آزمون	سطح معنی داری
توسعه اجتماعی	۱	≥ 3	۱۲۴	۰/۳	۰/۶	۰/۰۰۰
	۲	< 3	۲۶۰	۰/۷		
		کل	۳۸۴	۱		

در جدول فوق سطح معنی داری متغیر تحقیق کمتر از ۰/۰۵ است؛ همچنین نسبتی آزمون نیز برای گروه دوم بالاتر از ۰/۶ است. با توجه به تعریف فرضیه در این فاکتور فرض H_0 (بیانگر عدم تاثیر متغیر) رد و فرض H_1 (بیانگر تاثیر متغیر) تایید می شود. در جواب به این فرضیه تحقیق می توان گفت استفاده از فضای مجازی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی و سراسری شهر تهران بر توسعه اجتماعی نقش دارد.

آزمون فرضیه اصلی دوم

تاثیر استفاده از فضای مجازی بر توسعه اجتماعی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی و سراسری شهر تهران متفاوت است.

جدول (۵): مقایسه رتبه ها در سنجش تاثیر استفاده از فضای مجازی بر توسعه سیاسی و اجتماعی

مجموع رتبه ها	میانگین رتبه ها	تعداد	دانشگاه	
۳۸۰۴۹/۵۰	۲۰۱/۳۲	۲۱۰	آزاد اسلامی	تاثیر استفاده از فضای مجازی بر توسعه سیاسی و اجتماعی
۳۶۲۵۵/۵۰	۱۸۴/۹۸	۱۷۴	سراسری	
		۳۸۴	کل	

جدول فوق نشان دهنده میانگین و مجموع رتبه های متغیر تاثیر استفاده از فضای مجازی بر توسعه سیاسی و اجتماعی به ترتیب برای دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی شامل ۲۱۰ نفر برابر ۲۰۱/۳۲ و ۳۸۰۴۹/۵۰ و برای دانشجویان دانشگاه های سراسر شهر تهران شامل ۱۷۴ نفر برابر با ۱۸۴/۹۸ و ۳۶۲۵۵/۵۰ می باشد.

آماره آزمون یو من-ویتنی

	تاثیر استفاده از فضای مجازی بر توسعه سیاسی و اجتماعی
مان ویتنی U	۱۶۹۴۹/۵۰۰
ویلکاکسون	۳۶۲۵۵/۵۰۰
Z	-۱/۴۴۲

Sig	۰/۰۱۹
متغیر گروه بندی: دانشجویان	

با توجه به جدول مقدار آماره یو من-ویتنی برابر ۱۶۹۴۹/۶۰۰ می باشد. به دلیل اینکه تفاوت میانگین رتبه ها برابر ۱/۴۴۲- به دست آمده است نشان دهنده این است که رتبه های تاثیر استفاده از فضای مجازی بر توسعه سیاسی و اجتماعی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه های سراسری از دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی کمتر است. همچنین به دلیل اینکه سطح معنی داری برابر ۰/۰۱۹ که کمتر از ۰/۰۵ است به دست آمده است می توان نتیجه گرفت که تاثیر استفاده از فضای مجازی بر توسعه سیاسی و اجتماعی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه های سراسری از دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی متفاوت است.

آزمون فرضیه فرعی اول

استفاده از فضای مجازی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی و سراسری شهر تهران بر توسعه ارتباطات اجتماعی نقش دارد.

جدول (۶): نتایج آزمون دو جمله ای (آزمون نسبت) فرضیه فرعی اول

متغیر	گروه	بازه	تعداد	نسبت مشاهدات	نسبت آزمون	سطح معنی داری
توسعه ارتباطات اجتماعی	۱	≥ 3	۱۲۶	۰/۳	۰/۶	۰/۰۰۰
	۲	< 3	۲۵۸	۰/۷		
کل			۳۸۴	۱		

در جدول فوق سطح معنی داری فاکتور تحقیق کمتر از ۰/۰۵ است؛ همچنین نسبت آزمون نیز برای گروه دوم بالاتر از ۰/۶ است. با توجه به تعریف فرضیه در این فاکتور فرض H_0 (بیانگر عدم تاثیر متغیر) رد و فرض H_1 (بیانگر تاثیر متغیر) تایید می شود. در جواب به این فرضیه تحقیق می توان گفت استفاده از فضای مجازی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی و سراسری شهر تهران بر توسعه ارتباطات اجتماعی نقش دارد.

آزمون فرضیه فرعی دوم

استفاده از فضای مجازی بر امکانات رفاهی برای زندگی بهتر مردم جامعه از دیدگاه دانشجویان آزاد و سراسری شهر تهران نقش دارد.

جدول (۷): نتایج آزمون دو جمله ای (آزمون نسبت) فرضیه فرعی دوم

متغیر	گروه	بازه	تعداد	نسبت مشاهدات	نسبت آزمون	سطح معنی داری
امکانات رفاهی برای زندگی بهتر مردم جامعه	۱	≥ 3	۱۶۹	۰/۴	۰/۶	۰/۰۰۰
	۲	< 3	۲۱۵	۰/۶		
کل			۳۸۴	۱		

در جدول فوق سطح معنی داری فاکتور تحقیق کمتر از ۰/۰۵ است؛ همچنین نسبت آزمون نیز برای گروه دوم بالاتر از ۰/۶ است. با توجه به تعریف فرضیه در این فاکتور فرض H_0 (بیانگر عدم تاثیر متغیر) رد و فرض H_1 (بیانگر تاثیر متغیر) تایید می شود. در جواب به این فرضیه تحقیق می توان گفت استفاده از فضای مجازی بر امکانات رفاهی برای زندگی بهتر مردم جامعه از دیدگاه دانشجویان آزاد و سراسری شهر تهران نقش دارد.

آزمون فرضیه فرعی سوم

استفاده از فضای مجازی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی و سراسری شهر تهران بر امکان دستیابی به شرایط زندگی مناسب تر و تجربیات زندگی شخصی بهتر نقش دارد.

جدول (۸): نتایج آزمون دو جمله ای (آزمون نسبت) فرضیه فرعی سوم

متغیر	گروه	بازه	تعداد	نسبت مشاهدات	نسبت آزمون	سطح معنی داری
امکان دستیابی به شرایط زندگی مناسب تر و تجربیات زندگی شخصی بهتر	۱	≥ 3	۱۴۴	۰/۴	۰/۶	۰/۰۰۰
	۲	< 3	۲۴۰	۰/۶		
کل			۳۸۴	۱		

در جدول فوق سطح معنی داری فاکتور تحقیق کمتر از ۰/۰۵ است؛ همچنین نسبت آزمون نیز برای گروه دوم بالاتر از ۰/۶ است. با توجه به تعریف فرضیه در این فاکتور فرض H_0 (بیانگر عدم تاثیر متغیر) رد و فرض H_1 (بیانگر تاثیر متغیر) تایید می شود. در جواب به این فرضیه تحقیق می توان گفت استفاده از فضای مجازی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی و سراسری شهر تهران بر امکان دستیابی به شرایط زندگی مناسب تر و تجربیات زندگی شخصی بهتر نقش دارد.

آزمون فرضیه فرعی چهارم

استفاده از فضای مجازی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی و سراسری شهر تهران بر ایجاد شرایط مطلوب و بهینه و بهبود در وضعیت اجتماعی افراد نقش دارد.

جدول (۹): نتایج آزمون دو جمله ای (آزمون نسبت) فرضیه فرعی چهارم

متغیر	گروه	بازه	تعداد	نسبت مشاهدات	نسبت آزمون	سطح معنی داری
ایجاد شرایط مطلوب و بهینه و بهبود در وضعیت اجتماعی افراد	۱	≥ 3	۱۶۶	۰/۴	۰/۶	۰/۰۰۰
	۲	< 3	۲۱۸	۰/۶		
کل			۳۸۴	۱		

در جدول فوق سطح معنی داری فاکتور تحقیق کمتر از ۰/۰۵ است؛ همچنین نسبت آزمون نیز برای گروه دوم بالاتر از ۰/۶ است. با توجه به تعریف فرضیه در این فاکتور فرض H_0 (بیانگر عدم تاثیر متغیر) رد و فرض H_1 (بیانگر تاثیر متغیر) تایید می شود. در جواب به این فرضیه تحقیق می توان گفت استفاده از فضای مجازی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی و سراسری شهر تهران بر ایجاد شرایط مطلوب و بهینه و بهبود در وضعیت اجتماعی افراد نقش دارد.

آزمون فرضیه فرعی پنجم

استفاده از فضای مجازی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی و سراسری شهر تهران بر فرصت های لازم را برای دستیابی توده محروم به سهم خود از منابع ملی نقش دارد.

جدول (۱۰): نتایج آزمون دو جمله ای (آزمون نسبت) فرضیه فرعی پنجم

متغیر	گروه	بازه	تعداد	نسبت مشاهدات	نسبت آزمون	سطح معنی داری
فرصت های لازم را برای دستیابی توده محروم به سهم خود از منابع ملی	۱	≥ 3	۱۷۲	۰/۴	۰/۶	۰/۰۰۰
	۲	< 3	۲۱۲	۰/۶		
کل			۳۸۴	۱		

در جدول فوق سطح معنی داری فاکتور تحقیق کمتر از ۰/۰۵ است؛ همچنین نسبت آزمون نیز برای گروه دوم بالاتر از ۰/۶ است. با توجه به تعریف فرضیه در این فاکتور فرض H_0 (بیانگر عدم تاثیر متغیر) رد و فرض H_1 (بیانگر تاثیر متغیر) تایید می شود. در جواب به این فرضیه تحقیق می توان گفت استفاده از فضای مجازی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی و سراسری شهر تهران بر فرصت های لازم را برای دستیابی توده محروم به سهم خود از منابع ملی نقش دارد.

آزمون فرضیه فرعی ششم

استفاده از فضای مجازی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی و سراسری شهر تهران بر مشارکت مردمی عام گرا نقش دارد.

جدول (۱۱): نتایج آزمون دو جمله ای (آزمون نسبت) فرضیه فرعی ششم

متغیر	گروه	بازه	تعداد	نسبت مشاهدات	نسبت آزمون	سطح معنی داری
مشارکت مردمی عام گرا	۱	≥ 3	۱۵۴	۰/۴	۰/۶	۰/۰۰۰
	۲	< 3	۲۳۰	۰/۶		
کل			۳۸۴	۱		

در جدول فوق سطح معنی داری فاکتور تحقیق کمتر از ۰/۰۵ است؛ همچنین نسبت آزمون نیز برای گروه دوم بالاتر از ۰/۶ است. با توجه به تعریف فرضیه در این فاکتور فرض H_0 (بیانگر عدم تاثیر متغیر) رد و فرض H_1 (بیانگر تاثیر متغیر) تایید می شود. در جواب به این فرضیه تحقیق می توان گفت استفاده از فضای مجازی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی و سراسری شهر تهران بر مشارکت مردمی عام گرا نقش دارد.

بحث و نتیجه گیری

نقش فضای مجازی با توجه به گستره پهناور و کاربردهای متفاوت آن غیر قابل انکار است. یافته های تحقیق نشان داد که از دید دانشجویان استفاده از فضای مجازی و خدمات آن در توسعه اجتماعی نقش دارد که با نتایج تحقیقات حکیمی (۱۳۸۹)، دوران (۱۳۸۹)، میلر (۱۹۹۵)، پونتام (۱۹۹۵)، پاتریک (۲۰۰۵) و اتاوی (۲۰۱۲) همخوانی دارد. توسعه اجتماعی به دنبال بهبود وضعیت اجتماعی از طریق ایجاد شرایط مطلوب و بهینه است. یافته ها نشان داد که فضای مجازی در توسعه ارتباطات اجتماعی نقش دارد. خدمات مختلف فضای مجازی نظیر پست الکترونیک، وبلاگ ها و سایت ها با فضای تعاملی و شبکه های اجتماعی و پیشرفت و تعداد آنها نشان دهنده توسعه ارتباطات اجتماعی است. فضای مجازی حاوی مجموعه ای از رسانه های جدید است که تعاملات گسترده ای بین کاربران برقرار می کند و از دیگر سو شبکه های اجتماعی به عنوان بخشی از فضای مجازی، محقق شدن نظریه شش درجه جدائی را به تصویر کشیده اند.

مطابق این نظریه افراد به طور متوسط با پنج واسطه به هم مربوط می شوند؛ ضمن اینکه گروهی کوچک از انسان ها هستند که همچون لینکی تمام آدم ها را که در شبکه های مختلف قرار دارند به هم وصل می کنند (افتاده، ۱۳۹۴) از دیگر سو آزمون فرضیه ها نشان داد که استفاده از فضای مجازی بر امکانات رفاهی برای زندگی بهتر مردم جامعه و همچنین امکان دستیابی به شرایط زندگی مناسب تر و تجربیات زندگی شخصی بهتر نقش دارد. توسعه اجتماعی عبارت است از فراهم کردن امکانات رفاهی برای زندگی بهتر مردم جامعه. فضای مجازی و خدمات آن با بالا بردن سطح اطلاعات مردم جامعه در زمینه امکانات رفاهی و از دیگر سو انتقال خواسته های مردم به سازمان های ذی ربط می تواند به محقق شدن هر چه بهتر این بعد از توسعه اجتماعی منجر شود. بنا به تعریف سایت موسسه تحقیقاتی لگاتوم^۱، رفاه بیش از انباشت ثروت مادی است و شامل لذت بردن از زندگی روزمره و چشم انداز زندگی بهتر در آینده است. شاخص های مورد تاکید لگاتوم چارچوبی را ایجاد می کند که کشورها را در ارتقاء شکوفایی شهروندان خود ارزیابی می کند و بازتاب دهنده همزمان ثروت و رفاه با شاخص های کیفیت اقتصادی، محیط کسب و کار، حکمرانی، آموزش، سلامت، امنیت، آزادی شخصی، سرمایه اجتماعی و محیط زیست است. مطابق ارزیابی های لگاتوم ایران در سال ۲۰۱۶ رتبه ۱۱۸ و در سال ۲۰۱۸ رتبه ۱۰۸ را در بین ۱۴۹ کشور جهان به خود اختصاص داده است که نگاه خوشبینانه حاکی از این است که علی رغم رکود و تورم اقتصادی چشمگیر در یک سال گذشته، ایران در رتبه بندی لگاتوم جهش. جهش ده پله ای داشته است. به گزارش سایت لگاتوم در رتبه بندی رفاه، ایران در زمینه سرمایه اجتماعی و سلامت بهتر عمل کرده است و در واقع مثبت ترین تغییر نسبت به سال گذشته میلادی افزایش ۱۶ پله ای سلامت بوده است. با توجه به یافته های تحقیق و مطالب یاد شده می توان گفت فضای مجازی می تواند نقش آگاهی دهنده در زمینه شاخص های یاد شده و آموزش و همچنین تسهیل کننده مناسبات و کسب و کار و در مجموع کمک به ارتقاء امکانات رفاهی، دستیابی به زندگی و شرایط مطلوب و بهینه ای افراد جامعه باشد. یافته ها حاکی از این است که فضای مجازی با

^۱ <https://www.legatum.org/>

استفاده از آگاهی بخشی و ایجاد ارتباط تعاملی و انعکاس خواسته های مردم به حکمرانان (که نمادی از مشارکت مردمی است) بر دستیابی توده های محروم به سهم خود از منابع ملی و همینطور مشارکت مردمی نقش دارد.

منابع

۱. آزاد ارمکی، تقی، (۱۳۸۸)، تاملی بر جامعه شناسی ارتباطات، وب سایت علمی جامعه شناسی ارتباطات، تهران.
۲. آلبرو، مارتین (۱۳۸۰)، عصر جهانی، جامعه شناسی پدیده جهانی شدن، ترجمه دکتر نادر سالار زاده امیری، تهران، موسسه انتشاراتی آزاد اندیشان، تهران.
۳. ازکیا، مصطفی، غفاری، غلامرضا (۱۳۹۰)، جامعه شناسی توسعه، تهران، نشر کیهان.
۴. استگلیتز، جوزف (۱۳۸۲)، به سوی پارادایم جدید توسعه، ترجمه اسماعیل مردانی گیوی، ماهنامه اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۱۹۷ و ۱۹۸، تهران، موسسه اطلاعات.
۵. افتاده، جواد (۱۳۹۴)، رسانه های اجتماعی، تهران، نشر دفتر مطالعات و برنامه ریزی رسانه.
۶. پیت، ریچارد ویک و هارت ویک (۱۳۸۹)، نظریه های توسعه، ترجمه مصطفی ازکیا و همکاران، تهران، نشر لویه.
۷. توسلی، غلامعباس (۱۳۷۲)، جامعیت مفهوم توسعه، مجموعه مقالات، سمینار جامعه شناسی توسعه، جلد دوم، تهران، نشر سمت.
۸. چشمه نور، مرتضی و همکاران (۱۳۹۷)، فضای مجازی و سواد رسانه ای، تهران، نشر پشتیبان.
۹. روشه، گی (۱۳۶۸)، تغییرات اجتماعی، ترجمه منصور وثوقی، تهران، نشرنی.
۱۰. سارو خانی، باقر (۱۳۹۱)، جامعه شناسی ارتباطات: اصول و مبانی، تهران، نشر اطلاعات.
۱۱. سو، آلوین (۱۳۸۰)، تغییرات اجتماعی و توسعه، ترجمه محمود حبیبی مظاهری، تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۱۲. سیاح طاهری و همکاران (۱۳۹۵)، حقیقت مجازی، تهران، مرکز ملی فضای مجازی
۱۳. شیرزادی، رضا (۱۳۹۱)، نوسازی توسعه و جهانی شدن، تهران، نشر آگه.
۱۴. عاملی، سعیدرضا و همکاران (۱۳۸۵)، ارزیابی فضای مجازی ایرانی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
۱۵. نجفقلی نژاد، اعظم و همکاران (۱۳۹۰)، دنیای مجازی امکانات قوانین روش ها و ابزارهای ارزیابی، تهران، انتشارات کتابدار
۱۶. ورنر سورین، و تانکارد جیمز (۱۳۸۱)، جامعه شناسی ارتباطات (نظریات و دیدگاه ها) تهران، نشر دانشگاه تهران.
۱۷. وینر، نوبرت (۲۰۱۴)، معنای فضای مجازی و ویژگی های آن، دانشنامه رشد.
۱۸. وینر، نوبرت (۲۰۱۴)، سایبرنتیک و جامعه، ترجمه مانا سرایی، تهران، نشر مرکز.
۱۹. هاملینگ، سی. جی (۱۳۸۵)، نابرابری اطلاعات در گذر جهان، ترجمه محمد هاشم عصمت الهی، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، داشکده علوم اجتماعی، گروه ارتباطات، تهران.